

5-6 YOSHLI BOLALARDA FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK XUSUSSIYATLARI

Xolmatova Gulyora Obidovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Fakultetlararo pedagogika va psixalogiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada 5-6 yoshli bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik psixologik xususiyatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar; fikrlash qobiliyati, bola, individ, operatsion xolatlar, xotira.

5-6 yoshdagi bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish turli xil pedagogik psixologik xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Bu yerda e'tiborga olish kerak bo'lgan ba'zi asosiy jihatlar: Aniq operatsion fikrlash: bu yoshda bolalar operatsiyadan oldingi aniq operatsion fikrlashga o'tmoqdalar. Ular konservatsiya (tashqi ko'rinishi o'zgargan taqdirda ham moddaning miqdori bir xil bo'lishini tushunish) va tasniflash (umumiy xususiyatlar asosida ob'ektlarni turli toifalarga ajratish) kabi tushunchalarni tushuna boshlaydilar.

O'yinga asoslangan ta'lim: o'yin yosh bolalarda fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi element hisoblanadi. O'yin orqali bolalar o'z atrof-muhitini o'rganishlari, xayoliy fikrlash bilan shug'ullanishlari va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. O'qituvchilar tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va qaror qabul qilishga yordam beradigan tuzilgan o'yin faoliyatini o'z ichiga olishi mumkin.

Metakognitsiya: metakognitiv qobiliyatlarni rag'batlantirish bolalarga o'zlarining fikrlash jarayonlaridan xabardor bo'lishga yordam beradi. O'qituvchilar bolalardan o'z fikrlari, strategiyalari va muammolarni hal qilish yondashuvlari haqida fikr yuritishni so'rash orqali metakognitsiyani targ'ib qilishlari mumkin. Ushbu aks ettirish bolalarga o'zlarining bilim qobiliyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va qiyinchiliklarga duch kelganda o'z fikrlarini kuzatish va sozlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Kontseptual fikrlash: bolalarning tafakkuri rivojlangan sari ular mavhum tushunchalarni tushuna boshlaydilar. O'qituvchilar yoshga mos mashg'ulotlar va materiallar orqali vaqt, makon va raqamlar kabi oddiy mavhum g'oyalarni kiritishlari mumkin. Ko'rgazmali qurollar, manipulyativlar va amaliy tajribalar bolalarga aniq ob'ektlar va mavhum tushunchalar o'rtasida aloqa o'rnatishga yordam beradi.

Tilni rivojlantirish: til fikrlashni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchilar bolalarga o'z fikrlarini bildirish, savollar berish va munozaralarda qatnashish imkoniyatiga ega bo'lgan tilga boy muhitni rag'batlantirishlari kerak. Suhbatlar, hikoyalar va turli xil so'z

birikmalariga ta'sir qilish orqali bolalar fikrlash qobiliyatlarini oshirishlari va atrofdagi dunyoni chuqurroq tushunishlari mumkin.

Muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash: o'qituvchilar bolalardan tanqidiy fikrlashni va muammolarni hal qilishni talab qiladigan faoliyat va vazifalarni ishlab chiqishlari mumkin. Ochiq savollar va jumboqlar bolalarning fikrlash qobiliyatini rag'batlantirishi, ijodiy fikrlashni rag'batlantirishi va ularni bir nechta yechimlarni o'rganishga undashi mumkin. Bolalarni moslashuvchan fikrlashga va turli nuqtai nazarlarni ko'rib chiqishga undash ularning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Hamkorlikda o'rganish: bolalarga guruhlarda yoki juftlikda ishlash imkoniyatlarini taqdim etish ularning fikrlash qobiliyatini oshiradi. Hamkorlikda o'rganish muloqot, hamkorlik va fikr almashishga yordam beradi. Muammolarni birgalikda muhokama qilish va hal qilish orqali bolalar bir-birlaridan o'rganishlari, fikrlashlarini kengaytirishlari va bir vaqtning o'zida ijtimoiy va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishlari mumkin.

Esda tutingki, bolalar har xil tezlikda rivojlanadi va ularning individual farqlari va qobiliyatlarini hisobga olish juda muhimdir. O'qituvchilar fikrlash qobiliyatining o'sishiga yordam beradigan, bolalarga kashf qilish, tajriba o'tkazish va o'z tajribalaridan ma'no yaratishga imkon beradigan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit yaratishi kerak.

Ushbu mavzu bo'yicha tadqiqotlarda yoritilishi mumkin bo'lgan ba'zi umumiy jihatlar:

Kognitiv rivojlanish: ilmiy maqolalarda 5-6 yoshli bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bog'liq kognitiv jarayonlar va bosqichlar muhokama qilinishi mumkin. Bu xotira, e'tibor, idrok va ijro funksiyalari bo'yicha tadqiqotlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Piagetiya nazariyasi: Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'pincha fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bog'liq tadqiqotlarda murojaat qilinadi. Maqolalar ushbu yoshdagi bolalar Piaget bosqichlarida, xususan operatsiyadan oldingi va aniq operatsion bosqichlarda qanday rivojlanishini va bu bosqichlar ularning fikrlash qobiliyatiga qanday ta'sir qilishini o'rganishi mumkin.

Metakognitiv va o'zini o'zi boshqarish: metakognitiv ko'nikmalar, shu jumladan o'z tafakkurini aks ettirish va tartibga solish qobiliyati fikrlashni rivojlantirish uchun muhimdir. Ilmiy maqolalarda ushbu yosh guruhidagi bolalar tomonidan qo'llaniladigan metakognitiv strategiyalar bo'yicha tadqiqotlar va ushbu ko'nikmalarni ta'lim amaliyoti orqali qanday rivojlantirish mumkinligi muhokama qilinishi mumkin.

Muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash: tadqiqotlar 5-6 yoshli bolalarda muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishni o'rganishi mumkin. Bu bolalarning har xil turdagi muammolarga qanday yondashishi va hal qilishini, ularning moslashuvchan fikrlash va muqobil yechimlarni yaratish qobiliyatini va ta'lim tadbirlarining ushbu ko'nikmalarni oshirishga ta'sirini o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin.

Til va fikrlash: til fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolalar tilni o'zlashtirish va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni, shu jumladan lug'at

rivojlanishi, lingvistik moslashuvchanlik va og'zaki fikrlash qobiliyatlari ta'sirini o'rganishi mumkin.

Ta'lim tadbirlari: ilmiy maqolalar yosh bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus ta'lim tadbirlari, o'qitish strategiyalari yoki o'quv rejalari samaradorligini o'rganishi mumkin. Ushbu tadqiqotlar turli xil yondashuvlar, eksperimental aralashuvlar yoki aniq pedagogik amaliyotlarning uzoq muddatli ta'siri bo'yicha bo'ylama tadqiqotlarni taqqoslashni o'z ichiga olishi mumkin.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, 5-6 yoshli bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik psixologik xususiyatlarini aniqlashda pedagogikada turli xil yondoshuvlar mavjud. Bularning barchasi jarayonni to'liq tashkil qilmasada, ayrim jihatlari bilan ochib bera oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: Norton.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Berk, L. E. (2017). *Child Development (10th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
4. Woolfolk, A. (2021). *Educational Psychology (15th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
5. Bodrova, E., & Leong, D. J. (2017). *Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education (3rd ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.